

Соціальні та поведінкові науки (Політологія)

Відображення професійної стратифікації зайнятого населення в соціальній структурі українського суспільства після Революції Гідності

Кардаш С.Ю., викладач кафедри політології Національного університету «Острозька академія»

Соціальна структура завжди займала важливе місце у дослідженнях суспільствознавців. Не тільки для соціологів, але й для політологів, актуальними для дослідження виглядають питання: які соціальні групи і класи формують соціальну структуру, як вони між собою взаємодіють як первинні суб'єкти політики, як держава намагається впливати на соціальну структуру суспільства. В даному дослідженні ми не беремося дати відповіді на всі ці питання. Основна наша увага буде зосереджена на тому, куди рухається соціальна структура українського суспільства після Революції Гідності, анексії Криму та війни на Сході України.

У цій роботі буде представлено один із можливих дослідницьких підходів до вивчення згаданих мною питань. Ми спробуємо подивитися на соціальну структуру крізь призму професійної структури зайнятого населення в офіційному секторі. Вивченням даного питання в українських суспільствознавчих науках займаються О.Симончук, С.Оксамитна, А.Патракова та деякі інші. Загалом, використання професійної структури для вивчення особливостей та характерних рис соціальної структури населення потребує додаткових досліджень після подій кінця 2013 року.

Методологічним інструментарієм роботи буде виступати «Класифікатор професій України» ДК 003:2010, який використовується Державною службою статистики України для аналізу та підготовки до публікації статистичних даних стосовно зайнятості, доходів, охорони праці, освіти, перепідготовки кадрів, що вивільняються, тощо. За основу розроблення Класифікатора було прийнято Міжнародну стандартну класифікацію

професій (ISCO 88: International Standard Classification of Occupations/ILO, Geneva). [1]

Основні завдання даного дослідження:

- 1) з'ясувати якою є професійна структура зайнятого населення та її динаміка (2010-2015 роки);
- 2) як професійна структура відображається у соціально-класовій схемі українського суспільства.

Професійна структура зайнятого населення: динаміка змін

Орієнтуючись на дані держкомстату, професійний склад українського суспільства (за 2010-2015 роки) можна представити таким чином. (Табл.1)

Таблиця 1

Динаміка професійної структури українського суспільства

Зайняте населення у віці 15-70 років	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 до 2010
Усього, тис. осіб	20266,0	20324,2	20354,3	20404,1	18073,3	16443,2	81,1
законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	8,0	7,9	7,9	7,6	8,0	7,9	98,8
професіонали	3,9	14,5	14,8	14,9	17,1	17,7	127,3
фахівці	11,6	11,2	11,2	11,3	12,2	12,0	103,4
технічні службовці	3,4	3,1	3,2	3,2	3,2	3,2	94,1
працівники сфери торгівлі та послуг	14,6	15,0	15,1	15,3	15,9	16,4	112,3
кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	1,1	1,0	0,9	0,9	1,0	0,9	81,8
кваліфіковані робітники з інструментом	11,7	11,8	12,0	12,0	12,8	12,3	105,1
робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	11,7	11,6	11,5	11,2	11,4	11,2	95,7
найпростіші професії	24,0	23,9	23,4	23,7	18,3	18,4	77,6

Джерело: розроблено автором за даними [2, с. 78; 3, с. 76; 4, с. 80; 5, с.

83; 6, с. 83; 7, с. 79]

Узагальнені результати даної таблиці дозволяють зробити декілька важливих висновків. По-перше, загальна чисельність зайнятого населення в офіційному секторі економіки (тут не враховано тіньовий сектор) має чітку динаміку до зменшення (від 20266,0 тис. до 16 443,2 тис.). Різкий спад виник після 2013 року, що пояснюється виключенням анексованого Криму із досліджень Держкомстату у 2014 році, а також окремих районів Донецької та Луганської областей у 2015 році. Дані за перше півріччя 2016 року підтверджують спадну тенденцію офіційної зайнятості українців (зайнятого населення стало на 203,9 тис. осіб менше в порівнянні з 2015 роком) [8, с. 2]. Причини існування даного явища різні: від рівня смертності в працездатному віці до неефективної політики держави у соціальній сфері.

По-друге. У розрізі професійних груп маємо таку ситуацію. Близько 8% населення займають законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (динаміка зміни їх чисельності у відсотках від загальної чисельності офіційно зайнятого населення за розглянутий період практично не змінна). Близько 30% професійної структури займають представники кваліфікованої нефізичної праці: професіонали (в галузі фізичних, математичних, технічних медичних наук та наук про життя, викладачі та деякі інші) та фахівці (технічні фахівці в галузі прикладних наук та техніки, в галузі біології, агрономії та медицини, в галузі освіти, харчової та переробної промисловості та деякі інші). Тенденційно ці дві групи показують зростання у розглянутий період, проте абсолютні показники демонструють зменшення кількості зайнятих серед цих професійних груп (у середньому на 200 тис. за 2014-2015 роки).

Зайнятість працівників фізичної праці характеризується змішаними тенденціями. Зростання показують працівники сфери торгівлі та послуг та кваліфіковані робітники з інструментом, натомість у загальній чисельності зайнятих зменшується відсоток кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (які фактично після розпаду радянської системи управління сільським господарством поповнили

лави зайнятих у тіньовому секторі); робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин та працівники найпростіших професій.

Отже, на фоні зниження рівня легальної зайнятості в Україні, чотири професійні групи (професіонали, фахівці, працівники сфери торгівлі та послуг, кваліфіковані робітники з інструментом) демонструють тенденцію до збільшення своєї питомої ваги у загальній кількості зайнятих. Відповідно у п'яти групах спостерігаються протилежні процеси. Однозначні пояснення таким процесам знайти важко. Однак, найбільше вплинули відтік кваліфікованих працівників за кордон (т.зв. «відтік мізків»), анексія Криму та окупація окремих районів Донецької та Луганської областей (вилилось переважно у зменшення питомої ваги працівників важкої промисловості), професійна мобільність (перетікання зайнятого населення від одних професій до інших, більш престижних чи менш вимогливих) і т.д.

Для того щоб з'ясувати як професійна структура населення відображається у соціально-класовій структурі населення варто звернутися до наукових напрацювань О.Симончук. Як вважає дослідниця «порівняння професійного профілю зайнятих буде більш наочним, якщо дев'ять названих професійних категорій умовно згрупувати відповідно до критерію зайнятості фізичною і нефізичною працею – в групу позицій «білокомірцевої» (перші чотири категорії в табл. 1) і групу «синьокомірцевої» (наступні п'ять категорій) зайнятості». [9, с. 70] У західній соціології ці дві групи позицій отримали більш відому і використовувану дихотомію – середній клас (представники нефізичної праці) і робітничий клас (представники фізичної праці)[9, с. 65].

В українських реаліях дихотомічна професійна стратифікація (поділ на зайнятих фізичною та нефізичною працею) за розглянутий нами період має такий вигляд (табл.2).

Загалом, інформація з даної таблиці дозволяє нам зробити деякі узагальнення. Зокрема, за розглянутий період, маємо чітко окреслену

тенденцію переважання представників робітничого класу над представниками середнього, що є ознакою відсталого індустріального суспільства (в якому сфера фізичної праці переважає сферу нефізичної). Проте, дані 2014-2015 років засвідчують відсоткове зростання представників нефізичної праці (середнього класу). Збереження даної тенденції варто розглядати, як позитивний імпульс для подальшої модернізації та трансформації українського суспільства і держави в цілому.

Таблиця 2

Сукупна професійна стратифікація у класовій дихотомії суспільства

Зайняте населення у віці 15-70 років	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Середній клас	36,9	36,7	37,1	36,9	40,5	40,8
Робітничий клас	63,1	63,3	62,9	63,1	59,5	59,2

Джерело: розроблено автором на основі даних з табл. 1

Дана наукова розвідка виділила деякі проблемні аспекти та подальші можливі напрямки для дослідження. Так, в українських реаліях суперечливим виглядає віднесення до середнього класу представників першої професійної групи (законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)), доходи яких дуже часто перевищують доходи представника середнього класу. Крім того, у таких осіб відсутня державницька позиція, а намагання збагатитися завдяки доступу до обмежених ресурсів, фактично є однією з причин «буксування» України на шляху модернізації. Також на дану статичну дихотомію варто нанизувати додаткові критерії ідентифікації класів: дохід, самоідентифікацію та громадську активність у відстоюванні своїх прав та свобод.

Цікавими для наступних досліджень виглядає включення до аналізу початкової дослідницької точки, якою виступає 1996 рік (коли Україна почала використовувати Класифікатор професій). Порівняння з цим роком дозволить побачити початкові позиції всіх професійних груп і краще сформулювати висновки про тенденційність їх чисельності і впливовості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Класифікатор професій із змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 10 серпня 2016 року N 1328 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/kp.rar
2. Економічна активність населення України 2010: Стат.збірник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/pracia/E%D0%90%D0%9D_2010.zip
3. Економічна активність населення України 2011: Стат.збірник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2012/07_2012/zb_ean_2011.zip
4. Економічна активність населення України 2012: Стат.збірник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/07_13/sb_ean_2012.zip
5. Економічна активність населення України 2013: Стат.збірник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/07/zb_ean_2013.zip
6. Економічна активність населення України 2014: Стат.збірник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/07/zb_ean_2014.zip
7. Економічна активність населення України 2015: Стат.збірник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/07/zb_ean_2015pdf.zip
8. Ринок праці у I півріччі 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/dop/10/Dop_gp_Ipiv16_w.zip
9. Симончук О. Професійна структура сучасної України [Текст] / О. Симончук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – № 3. – С. 62-99